

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KÜRTÇE POLİTİKALARI

İmparatorluk bakiyesi üzerine bir ulus-devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan kısa bir süre sonra imparatorluğun çok-etnili, çok-dinli, çok-mezhepli, çok-dilli ve çok-kültürlü yapısını ortadan kaldırmak için bir dizi politika devreye koydu. 1924 Anayasası ile birlikte üniter bir yapıya kavuşan Türkiye Cumhuriyeti, devletin resmi dilinin Türkçe olduğu gerçeğinden hareketle ülkede konuşulan diğer dillerin kamusal hayattan çıkarılması için büyük bir efor harcadı. Ülke nüfusunun büyük bir kısmının Kürt olmasından dolayı Kemalist rejim tarafından bilhassa Kürtçeye dair neredeyse kamusal hayatın tamamında inkâr, yasak ve sansür devreye koyuldu. Kemalist kadrolar, yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde Türkçeden sonra en fazla konuşulan ikinci dil statüsünde olan Kürtçenin hayattan tamamen silinmesi için çok sayıda rapor hazırladı ve buna bağlı olarak da çok sayıda "kanuni" ve "hukuki" düzenleme yaptı. Tüm bu düzenlemelerin amacı, Türkçenin ülkede kullanılan tek dil haline getirilmesi ve Türkçe dışındaki tüm dillerin tasfiye edilmesiydi. Kemalist iktidar, bunu gerçekleştirmek için başta anayasa ve yasalar olmak üzere okullar, enstitüler (Kız Enstitüleri, Olgunlaşma Enstitüleri, Köy Enstitüleri), Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu), Türk Tarih Kurumu, Umumi Müfettişlikler, Türk Ocakları, Halkevleri/Halkodaları ve Millet Mektepleri/Ulus Okulları yoğun bir çaba harcamıştır. Tüm bunların dışında il meclislerinde ve belediye meclislerinde kabul edilen çok sayıda kararla Kürtçe konuşanlara para ve hapis cezasının verilmesi tedavüle koyuldu. Sözü edilen meclis kararları, Kürtçenin okul, hastane, belediye, adliye, hapishane vb. gibi kamu kuruluşlarına ilave olarak Kürtçenin çarşıda, pazarda, sokakta, kahvede, yani gündelik hayatın hiçbir yerinde konuşulmasına izin vermiyor, Kürtçeyi sadece ev içerisine hapsediyordu. Elbette, Kürtçeye dair tüm "yasal", "hukuki" ve yerel kararların, Kürtler arasında büyük oranda karşılık bulmadığı ve Kürtçenin tüm inkâr, yasak, sansür ve baskılara rağmen varlığını geniş ölçekte devam ettirdiği, malumun ilanıdır. Ancak Kürt coğrafyasında 1980 sonrasında hızlı modernleşmeye, kentleşmeye, okullaşmaya, okur-yazarlığa, köyden kente göçlere, köylerin yakılmasına/boşaltılmasına, televizyon, radyo, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak yeni kuşakların Kürtçeyi bilme/öğrenme oranlarının hızla bir düşüş yaşadığı da ayrı bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Bu gerçeklikle birlikte, "Cumhuriyet tarihi boyunca Türkçe olmayan dillerin yasaklanması, hiçbir zaman açık bir yasal düzenleme ya da yasaklanmış diller

listesiyle yapılmadı.” Bunun temel nedeninin, devletin Kürtler gibi resmi olarak tanınmayan azınlıklara yasal bir metinde yer vermek suretiyle, varlıklarının kabul edilmiş olacağı endişesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte çok sayıda kanun hayatın birçok alanında sadece “resmi dil Türkçeyi zorunlu kılarak” veyahut “Türkçeden başka bir dil kullanılamaz” formülünü benimseyerek, diğer dillerin kullanılmasını engelleme ve yasaklama gerekçesi için yeterli bir işlev görüyordu. Dolayısıyla mevzuatta sadece resmi dilin kullanılmasını gerekli kılan hükümlerin, diğer dillerin kullanılmasını yasaklama ve cezalandırmanın esas gerekçesi olarak uygulanageldiği söylenebilir. Bu yazıda Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bugüne dek Kürtçeye dair politika ve pratiklerinin kronolojisi gözler önüne serilecektir.

1. Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından Cumhuriyet’in ilan edilmesine dek geçen yaklaşık beş yıllık süreçte (1918-1923) dönemin siyasi iktidarı Kürtlerin her türlü etnik, dilsel, kültürel, toplumsal, bölgesel hak, imtiyaz ve özelliklerine saygılı olunacağını açık bir biçimde belirtmiştir. Bu bağlamda Sivas Kongresi Beyannamesi, Amasya Protokolü, Misak-ı Milli Kararları, TBMM görüşmeleri, 1921 Anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1923 tarihli İzmit Basın Toplantısı ve Lozan Barış Antlaşması’nda Kürtlerin başta dilleri olmak üzere her türlü haklarını kullanabilecekleri ile ilgili maddeler/kayıtlar yer almaktadır. Bilhassa 1921 Anayasası’nda il yönetimlerinin özerk olacağından hareketle Kürtlerin de kendi bölgelerinde kendilerini özerk olarak yönetebilecekleri kaydının yer aldığı not edilmelidir. Türkiye’nin ilk anayasası olan 1921 Anayasası’nda resmî dil Türkçe olmakla birlikte (1923’teki düzenlemeyle) ülkede konuşulan her dilin kullanılmasında bir engel olmayacağı ve mahkemelerde de herkesin kendi dilini sözlü olarak kullanabileceği bilgisi yer almaktadır. Bununla birlikte 1921 Anayasası’nda devletin resmi dili olarak Türkçenin benimsenmesi, başta Kürtçe olmak üzere ülkedeki diğer dillerin ve dini azınlıkların asimilasyonunu içeren politikaların dayanağını oluşturduğu anlamına geldiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Türkiye’nin uluslararası arenada tanındığı Lozan Barış Antlaşması da Kürtçenin varlığını koruyan uluslararası bir belgedir. Antlaşmanın “Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır” (39/4) ile “Devletin resmî dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır” (39/5)

maddeleri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının hem mahkemelerde, hem ticari hayatlarında ve hem de özel hayatlarında “dilediği bir dili” kullanabileceklerine imkân tanımaktadır. Lozan Antlaşması’nda yer alan bahse konu iki maddenin, Kürtçenin hayatın her alanında kullanılmasına dair uluslararası bir belge niteliğinde olduğu müşahede edilmektedir.

2. 1924 Anayasası’nın kabul edilmesiyle birlikte daha evvel anayasa dâhil tüm resmi belgelerde geçen “Türkiyeli” kavramının yerini “Türk” ifadesi almıştır. Bu değişikliklerle, Türk etnisitesi dışında kalan diğer tüm etnik gruplar yok sayılmıştır. Bilhassa anayasanın 88. maddesinde yer alan “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk denir. (...) Vatandaşlık kanunu uyarınca Türklüğe kabul olunan herkes Türk’tür” maddesi, Türkler dışındaki tüm etnik grupları yok sayıyordu. 1924 Anayasası’nın kabulüyle Kürt ve Kürtçe yok sayılmış, Kürtler “Dağ Türkü”, Kürtçenin ise Türkçenin bir diyalekti olduğu tedavüle koyulmuştur. Açıkça belirtmek gerekirse, 1924 Anayasası’nda hem Türkçenin tek resmî dil olarak kabul edilmesi hem de anayasada herkesin Türk olduğuna vurgu yapılması Türkçe dışındaki dillerin tasfiyesi için başat bir dayanak noktası olmuştur.

3. 3 Mart 1924’te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki tüm eğitim-öğretim kurumları Maarif Vekâleti (Eğitim Bakanlığı)’ne bağlanmış ve akabinde 11 Mart 1924’te çıkarılan bir genelgeyle de medreseler resmi olarak kapatılmıştır. Kürtçenin bugüne taşınmasında en mühim role sahip olan medreselerin resmi olarak kapatılması, Kürt toplumunun hem din hem de dil bakımından önemli bir kurumunun büyük bir darbe alması anlamına gelmektedir. Kürt medreselerinin kapatılması, medreselerin yer altına çekilerek gizli bir biçimde hem dinsel hem de dilsel faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmalarıyla sonuçlanmıştır.

4. 24 Eylül 1925 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Şark Islahat Planı ile Fırat’ın batısındaki Kürtlerin Kürtçe konuşmalarının yasaklanması ve okullar aracılığıyla Kürt kadınlarının Türkçe öğrenmelerinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu planla, açık bir biçimde Kürtçenin kamusal hayattan tasfiye edilmesi amaçlanmış ve Kürtçe konuşanların cezalandırılması kararlaştırılmıştır. Şark Islahat Planı’nın 14 ve 17. maddelerinde yer alan “(...) vilayet ve kaza merkezlerinde, hükümet ve belediye dairelerinde ve kurum ve teşkilatlarda, mekteplerde, çarşı ve pazarlarda Türkçeden başka lisan kullananlar, hükümet ve belediye emirlerine muhalefet ve direnme

suçuyla cezalandırılırlar” ile “Fırat’ın batısındaki (...) Kürtlerin Kürtçe konuşmaları mutlaka men edilmeli ve kız mekteplerine ehemmiyet verilerek kadınların Türkçe konuşmaları temin olunmalıdır” maddeleri, devletin Kürtçeyi kamusal alandan tamamen tasfiye etmeyi hedeflediğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

5. Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun kabulünden sonra devlet, bilhassa Kürt coğrafyasında en ücra köylere varıncaya dek başta “leyli mektepler” (yatılı okullar) olmak üzere her türden okulların açılmasına özen göstermiş; anaokulundan liseye dek çok farklı türde okullar açarak Türkçeyi yaygınlaştırmaya ve buna karşılık Kürtçeyi kamusal alandan tasfiye etmeye çalışmıştır. Yanı sıra 1920’li yılların ikinci yarısından itibaren Kürt coğrafyasında birçok vilayet ve kazada teşkilatlanan Türk Ocakları, bilhassa dil konusunda yoğun bir mesai harcayarak söz konusu bölgelerde Türkçenin yaygınlaşmasına dönük faaliyetler icra ediyordu. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda ise Halkevleri ve Halkodaları, bahsi geçen bölgelerde Türkçenin geniş halk kitlelerince konuşulması için tüm kurul ve komisyonlarını seferber ederek çalışmalar yapıyordu. Halkevleri, düzenlediği “Türkçeyi güzel konuşma müsabakaları” ile Kürtlerin Türkçe öğrenmelerini teşvik ediyor ve dereceye girenlere öküz ve para dâhil çok yüksek miktarda hediye veriyordu. Yine 1930’lu ve 1940’lı yıllar boyunca başta Elazığ Kız Enstitüsü olmak üzere bölgedeki Kız Enstitüleri, Kürt kızlarına “dağ Türkçesi” yerine “devlet Türkçesi” öğreterek onları “Türkleştiriyordu.” 1940’ta açılan Köy Enstitülerinin köylerin iktisadi ve eğitsel kalkınmalarının yanı sıra Kemalist ideolojinin kırsal bölgelerde konsolide olması için açılmış kurumlar olduğu söylenebilir. Daha da mühimi Kürt coğrafyasındaki Köy Enstitüleri, “kendisini yeterince Türk hissetmeyen” insanlara “Türk olduklarını kabul ettirmek” ve “Türk’e yakışır, Türklüğü yükseltir bir şekilde milli şuur ve milli terbiyeyi aşılacak” gibi bir misyon taşıyordu. Kuşkusuz, bölgedeki Türkleştirmenin ilk adımını da bölge insanına Türkçeyi öğretmek ve bölgede Türkçenin yaygınlaşması oluşturuyordu. Açıkçası, Vilayat-ı Şarkiye olarak adlandırılan Kürt coğrafyasında açılan okullara ve Köy Enstitüleri’ne düşen ilk vazifenin halka Türkçe öğretmek olduğu söylenebilir.

6. Türkçe dışındaki dillerin tasfiyesi ve Türkçenin yaygınlaştırılması için başvurulan yollardan bir diğeri de Soyadı Kanunu ile iskân ve zorunlu göç politikalarıdır. 1934 yılında kabul edilen 2525 sayılı Soyadı Kanunu’nun 3. maddesi “rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimlerinin” soyadı olarak

kullanılmasını yasaklamıştır. Bu maddeyle Kürt vatandaşların Kürtçe soyadı alması engellenmiştir. Soyadı Kanunu dışında, 14 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan İskân Kanunu, Dâhiliye Vekili [İçişleri Bakanı] Şükrü Kaya'nın deyişiyle, "tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yaratmak" için çıkarılmış önemli bir yasaydı. Bu yasayla bir taraftan Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere Türk nüfus iskân edilirken, diğer taraftan Vilayet-ı Şarkiye'deki Kürtler Batı vilayetlerinde Türklerin arasına serpiştirilerek Kürtlerin asimile edilmesi amaçlanıyordu. İskân Kanunu sonrasında tedavüle koyulan politika ve pratiklerle Kürtçenin kamusal alandan silinmesine dönük büyük çaba harcandığı tarihin tescilindedir. Son olarak, Umumi Müfettişlik bölgelerinde "Türkçenin dışında dil konuşanların" İskân Kanunu ile Vilayetler İdaresi Kanunu'na muhalefetten cezalandırılması da Türkçenin yaygınlaştırılması için başvuru yollarından biriydi.

7. 13 Ocak 1928'de Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nin başlattığı "Vatandaş, Türkçe konuş!" kampanyası da Kürtçenin baskı altına alınmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur. Kampanyayla hem gayrimüslimler hem de anadili Türkçe olmayan Müslüman topluluklar kamusal alanlarda Türkçe konuşmaya zorlanarak Türkçenin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

8. 1928'de kabul edilen "Türkleştirme Genelgesi"nde yer alan "yabancı lehçelerle görüşen köyler"den küçük dağınık olanları "civar Türk köylerine" dağıtılacaktır (md. 3) ve "bilhassa kadınlar arasında" Türkçenin yaygınlaştırılmasına çalışılacak, "Türk kızlarının Türkçe konuşmayan köylülerle evlendirilmesi teşvik" edilecek, "Türkçe bilmeyen köylü kadınları şehirlere celbedilerek Türk evlerine münasip hizmet ve suretlerle yerleştirilecektir" maddeleri, devletin Kürtçe konuşanlara tahammül bile edemeyeceğini ortaya koymaktadır.

9. Sözü edilen Türkçeleştirme politikalarına bağlı olarak Türkçe dışındaki dillerde yayın ve matbuat yasaklarının da sıklıkla gündemde olduğunu ve hususen Kürtçe söz konusu olduğunda mevzu bahis yasakların yoğun bir biçimde karşımıza çıktığını ifade etmek gerekiyor. Kürtler, Kürtçe ve Kürdistan'a yönelik baskı ve yasaklar, bilhassa 1925 Şeyh Said hadisesi ile 1931 tarihli ve 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nun kabulünden sonra artarak devam etti. Sözü edilen konularla ilgili olarak yasaklanan eserlerin yasaklanma nedenlerine bakıldığında, eserlerin tamamının, "zararlı yazılar/sözler içermesi", "Kürtçülük propagandası yapma" ve "Türkiye aleyhine

yazılar ihtiva etme” nedenleriyle yasaklandığı görülmektedir. Türkçe dışındaki dillere uygulanan yayın ve matbuat yasaklarına dair örneklere ve tartışmalara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde, TBMM zabıtlarında, Belediye Meclis Kararlarında, Türk Ocakları kurultay zabıtlarında, Halkevleri çalışma talimatnamelerinde ve en nihayetinde 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda sıklıkla tesadüf etmek pekâlâ mümkündür.

10. Kemalist Türkiye’de benimsenen dil politikalarında önemli bir yer işgal eden mevzulardan biri de yer adlarının Türkçeleştirilmesidir. Bu bağlamda, Cumhuriyet’in ilk yıllarında çok sayıda yer isminin idari kararlarla Türkçeleştirildiğini müşahede etmekteyiz. Bununla birlikte, Türkiye’nin Batı Ege ve güneydoğusundaki şehir ve köylere dair ilk yer adları listelerinden biri İçişleri Bakanlığı tarafından 1928 yılında yayımlandı. Bu listede, çok sayıda eski Rum, Ermeni ve Kürt köylerinin isimleri Türkçeleştirildi. Daha sonra tek parti döneminde çok sayıda köy ve kaza ismi değiştirildi. Bu bağlamda 1936 tarihinde kabul edilen İller Kanunu’nda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Türkçe olmayan yer isimlerinin Türkçe isimlerle değiştirilmesi şart koşuluyordu. 1940 yılında ise İçişleri Bakanlığı’nın çıkardığı 8589 sayılı genelge ile yabancı dilde veyahut orijinal yer isimlerinin Türkçe isimlerle değiştirilmesi resmileşti. Bu tarihten itibaren Anadolu’da Türkçe olmayan binlerce yer ismi Türkçeleştirildi. Bilhassa Kürtçe, Arapça, Rumca, Lazca, Ermenice ve diğer dillerdeki yer isimlerinin yoğunlukta olduğu Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgelerindeki yer isimleri değiştirildi. 10 Haziran 1949 tarihinde kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile “il ve ilçelerin kurulması ve adlarının değiştirilmesi” İçişleri Bakanlığı’nın uhdesine verildi. Bu kanun gereği Türkçe dışındaki diğer dillerin yanı sıra Kürtçe çok sayıda yer ve yerleşim birimi ismi değiştirildi. Kuşkusuz, yer isimlerinin Türkçeleştirilmesiyle ilgili en kapsamlı adım Demokrat Parti döneminde atıldı. 1950’lerin ikinci yarısından itibaren Türkçeleştirme adeta siyasi iktidarları aşan bir “devlet politikası” olarak benimsendi. 1957 yılında Bakanlar Kurulu kararnamesiyle ‘Ad Değiştirme İhtisas Kurulu’ tesis edildi ve bilhassa 1960 ve 1980 askeri darbelerinden sonra binlerce “Türkçe olmayan” yer ismi değiştirildi. 1960 darbesinden sonra daha ziyade Batı Anadolu’daki Yunanca ve Ermenice yer isimleri değiştirilirken, 1980’den sonra ise bilhassa Kürt coğrafyasındaki Kürtçe, Ermenice, Arapça ve Süryanice yer isimleri Türkçeleştirildi.

11. Tek partili Cumhuriyet, Türkiye’de başta Kürtçe olmak üzere Türkçe dışındaki diğer dilleri tasfiye etmek için zorunlu eğitim, basın, Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları, Kız Enstitüleri, Köy Enstitüleri, Umumi Müfettişlikler, zorunlu iskân vb. gibi çok sayıda kurum, kuruluş ve pratikle çaba harcıyordu. Bunun yanında Türkçenin yaygınlaştırılması için Türkçe dışındaki dillerle konuşanların memurluğa alınmaması, para ve hapis cezalarına çarptırılması ve bahsi geçen dillerin kamusal alandan tamamen tasfiye edilmesi gibi çok radikal uygulamalara imza atıldığını vurgulamak gerekir. Bu politikanın bir neticesi olarak Kemalist Cumhuriyet, tek parti iktidarında Türkçe dışındaki dillere dair matbu ne varsa koyu bir yasaklama politikası uygulamıştır. Söz konusu dönemde Kürtçe, Rumca, Ermenice ve Türkiye’de konuşulan diğer dillerde yayımlanmış olan çok sayıda kitap ve dergi yasaklanmıştır. Bu uygulamaların tamamı Türkiye’de Türkçenin yaygınlaşmasına ve buna karşılık Kürtçenin kamusal hayattan silinmesine yönelik uygulamalar olduğu söylenebilir.

12. Çeyrek yüzyıllık CHP iktidarından sonra başa gelen Demokrat Parti döneminde Kürtlere dönük politikalarda görece bir yumuşama söz konusu olsa da Kürtçe üzerindeki asimilasyon politikaları hız kesmeden devam etmiştir. DP döneminde yürürlükte olan anayasa, yasa ve mevzuatın tamamı Kürtçenin inkârına dayanıyordu ve başta Kürtçe eğitim ve yayın olmak üzere hayatın hiçbir alanında Kürtçeye yer vermiyordu. Bunun en güzel örneği ise Türkiye dışında Kürtçe yazılan her türden evrakın Türkiye’ye girişinin yasaklanmasına dair onlarca Bakanlar Kurulu kararıdır. Ayrıca, Diyarbakır’da yayın yapan *İleri Yurt* gazetesinde 31 Ağustos 1959 tarihinde Musa Anter tarafından yayımlanan “Qimil” isimli Kürtçe şiirin, Ankara Hükümeti’nin çok sert tavrıyla karşılaştığı ve konunun yargıya taşındığı hadise de devletin Kürtçeye yaklaşımını açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

13. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Kürtçeye dair baskılar artarak devam etti. Bu minvalde Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kürt diye bir milletin olmadığını ve Kürdüm diyenin suratına tükürülmesi gerektiğini söyleyerek Kürtler ve Kürtçe üzerindeki baskıların artmasının fişeğini çekti. 1961’de devletin desteğiyle Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü kurularak söz konusu enstitü tarafından çıkarılan dergi ve kitaplarda Kürt diye bir milletin olmadığı Kürtçenin de Türk lehçelerinden biri olduğu söylemi yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Enstitünün bahse konu söylemi 2000’li

yıllara dek yüksek sesle devam ettiyse de, devletin 2000'li yıllardaki görece reform politikalarına bağlı olarak sonraki yıllarda bu söylemin zayıfladığı görülmektedir.

14. 27 Mayıs 1960 darbesinin akabinde, 1961 yılında Milli Birlik Komitesi'nin, Devlet Planlama Teşkilatı'na hazırlattığı ve Bakanlar Kurulunca kabul edilen *Devletin Doğu ve Güneydoğu'da Uygulayacağı Kalkınma Programının Esasları* başlıklı raporda, ekseriyetle Kürtlerin yaşadıkları Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türk dilini ve kültürünü yaymak için "medeniyet merkezi olacak" yatılı okulların kurulmasının gerekli olduğu belirtiliyordu. Bu öneri üzerine 5 Ocak 1961 tarihinde TBMM'de kabul edilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nuyla Yatılı Bölge Okulları'nın (YİBO) açılması kararlaştırılmış ve 1962 yılında ilk yatılı bölge okulları açılmıştır. Aynı kanuna dayanılarak hazırlanan Bölge Okulları Yönetmeliği'nde Bölge Okulları'nın amaçlarından biri de "belli köylerde Türk dilini ve kültürünü yayma faaliyetine yardımcı olmak" idi. Bu amacından dolayı yatılı bölge okulları ekseriyetle Kürt coğrafyasında açılmış ve birkaç isim değişikliğine rağmen yatılı okullar, bugüne dek bölgedeki asimilasyon faaliyetlerini sürdürmüştür.

15. 1970-1992 arasında faaliyet sürdüren partilerden Türkiye İşçi Partisi (TİP), Türkiye Emekçi Partisi (TEP), Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) ve Sosyalist Parti (SP) Kürtlerin dil ve kimliklerinin "varlığını" tanıdıkları için "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bölmek", "Ülkede azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek, azınlık yaratarak millet bütünlüğünün bozulmasını amaçlamak" ve "Partiyi bölge ve ırk esasına dayandırmak" gerekçeleriyle kapatıldı.

16. 5 Mayıs 1972 tarihinde çıkarılan 1587 sayılı Nüfus Kanunu'nun 16. maddesinde yer alan "millî kültürümüze, ahlâk kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmi[e]yen veya kamuoyunu inciten adlar konulmaz" maddesi ile çocuklara Kürtçe isim verilmesi engellenmiştir.

17. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra kabul edilen 1982 Anayasası'nda yer alan "(Devletin) dili Türkçedir" maddesiyle ilk defa anayasaya anadil yasağı girmiş oldu. Anayasanın "Düşüncelerin açıklanmasında ve yayınlanmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz", "(...) Türkçeden başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez" ve "Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı herkes Türk'tür" maddeleri hem Kürtlüğü, hem de Kürtçeyi inkâr ediyordu. Daha açık bir ifadeyle, söz konusu

maddeler, Kürtçenin öğretilmesine hiçbir şekilde imkân tanımıyordu.

18. 1982 Anayasası'ndan sonra kabul edilen nüfus, siyasi partiler, seçim ve dernekler kanunu da Kürtçeyi hayatın her alanında yasaklıyordu. Bu bağlamda, "Çocuğun adını ana ve babası koyar. Ancak, milli kültürümüze (...) uygun düşmeyen (...) adlar konulamaz", "(...) Aday adayları Türkçeden başka dil ve yazı kullanamazlar", "[Siyasi partiler, faaliyetlerinde] Türkçeden başka dil kullanamazlar", "(...) seçim propagandalarında Türkçeden başka dil ve yazı kullanılması yasaktır" ve "[...] dil farklılığına dayanarak azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk Dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek ve yaymak suretiyle azınlık yaratmak (...) amacıyla dernek kurmak yasaktır" maddeleri, Kürtçeyi hayatın tamamından silmeyi hedefleyen maddeler olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Özellikle 21 Ekim 1983 tarihinde kabul edilen 2932 sayılı "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"un "Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır" maddesi ile "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" maddesi, Türkiye'de Kürtçeyi, özel hayatta bile yasaklıyordu. 2932 sayılı yasa, Türk vatandaşlarının anadilinin Türkçe olduğunu ilan etmekte ve başka bir dilin bir anadil olarak kullanımına ilişkin her türlü etkinliği yasaklamakta ve Türkçe dışında herhangi bir dilde plak, teyp ve görsel-işitsel malzemeyi yasadışı saymaktaydı. 2932 sayılı yasa 1991 yılında iptal edilmiş olmakla birlikte, Türkçe hala Anayasaya göre tek resmi dil durumundadır ve eğitimde, medyada, siyasi hayatta ve birçok başka alanda başta Kürtçe olmak üzere Türkçe dışındaki diğer dillerin kullanımına ilişkin hala birçok kısıtlama bulunmaktadır.

19. 1990'lardan 2010'lu yıllara dek çok sayıda Kürt Partisi "Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bölmek", "Ülkede azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek, azınlık yaratarak millet bütünlüğünün bozulmasını amaçlamak", "Partiyi bölge ve ırk esasına dayandırmak" ve "Türkçe dışındaki dillerde siyasi propaganda yapmak" gibi gerekçelerle kapatıldı.

20. 1980-2010 yılları arasında Kürt partilerine ilave olarak çok sayıda gazete, dergi, kitap, kaset, plak, CD, TV, radyo ve internet sitesi kapatılmış/yasaklanmıştır. Bahse konu ürünleri üreten, temin eden ve yayan çok sayıda kişi de para ve hapis cezalarına çarptırılmıştır.

21. 2001-2009 yılları arasında Avrupa Birliği uyum paketleri çerçevesinde yapılan çok sayıda reformla Kürtçenin önündeki bir takım engeller kaldırıldı ve Kürtçenin eğitimde, siyasette, medyada, basında ve gündelik hayatta kullanılması mümkün kılındı. 2002’de olağanüstü halin kaldırılması, 2004’te Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nin ve 2012’de de özel yetkili mahkemelerin kapatılması, Kürt dili ve kültürünün görece bir nefes almasını sağladı. Yargı alanındaki bu reformlar dışında anayasa ve yasalarda Kürt dili ve kültürünün önündeki birçok yasak ve engel de tedricen ortadan kaldırıldı. Bu meyanda;

a. Anayasadaki “(...) kanunla yasaklanmış olan bir dil kullanılamaz” maddesi kaldırıldı. (2001)

b. “... azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden ve kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak” amacıyla dernek kurma yasağı kaldırıldı. (2002)

c. “Anadilde yayın” (“Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları yerel dil ve lehçelerde yayın yapılabilir” mümkün hale geldi. (2002) Fakat yasal ve bürokratik engellerden dolayı “anadilde yayın” ancak 2004’te mümkün olabildi. 2004’te yapılan son yasal değişlikle Haziran 2004’te günde 35 dakika yayın imkânı tanındı. Tam gün yayın ancak Ocak 2009’da TRT 6 (Kurdî)’in açılmasıyla hayatımıza girdi.

d. “... yerel dil ve lehçelerde...” özel kurslar açılmasına izin verildiyse de (2002) yasal ve bürokratik nedenlerden dolayı uzun bir süre kursların açılması engellendi. Tüm engellemeleri ortadan kaldırmak için hükümet gereken değişlikleri yaptı ve bunun neticesinde ilk özel Kürtçe dil kursu Batman’da 2003’te açıldı. Bu yasal değişliklere rağmen üniversitelerde Kürtçe dil dersi için dilekçe veren 10.538 öğrenciden 3.621’i gözaltına alındı, bir kısmı Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM)’nde yargılandı ve 15’ine 3 yıla kadar hapis cezası verildi. Ağustos 2005’te son kurs “öğrencisizlikten” dolayı kapandı.

e. 2003’te yapılan değişlikle “Kürtçe isim koyma yasağı” kaldırıldıysa da bazı nüfus müdürlükleri/memurları, nüfus cüzdanlarına Kürtçe isim yazmama ısrarını sürdürdü.

Hükümetin AB uyum yasaları gereğince tedavüle koyduğu tüm demokratik

girişimlere rağmen uzun bir süre bürokrasi, eski yasakçı ve otoriter düzeni sürdürmekten yana tavır koydu. Bu nedenle reformların yoğun bir biçimde gerçekleştirildiği 2001-2009 yılları arasında, sözü edilen demokratik reformlara rağmen Kürt dili ve kültürü baskı altında tutulmaya devam edildi. Bu cümleden olarak, davet edildikleri ABD’de sekiz dilde şarkı söyleyen Diyarbakır Sur Belediyesi Çocuk Korosu’ndan üç çocuğa, 1940’ta yazılmış “Ey Raqip” adlı Kürtçe bir marş okudukları için “terör örgütü propagandası yapmak”tan beş yıl istemiyle dava açıldı ve koroda görev alan öğretmene on ay ceza verildi. Sözü edilen yıllarda “Hapiste annesiyle Kürtçe konuşmak”, cep telefonu ile sokakta Kürtçe konuşmak”, “parka Kürtçe çiçek adı vermek”, “Kürtçe bayram tebriki yollamak”, “Türkçe seçim konuşması yaparken arkaya dönüp Kürtçe su istemek”, “q, w, x harflerini kullanmak” “oğullarının mezarına Kürtçe ‘Şehidin ruhuna el fatiha’ yazdırmak” vb gibi çok sayıda olay adli ve idari takibata uğradı. İlave olarak, Diyarbakır Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş, turizm broşürlerini beş dilde (Türkçe, Kürtçe, Ermenice, Süryanice, İngilizce, Rusça) bastırınca Danıştay tarafından görevden alındı.

22. Kürtçenin basında, medyada, akademide, okullarda, matbuatta, gündelik hayatta ve kamusal alanın diğer tüm alanlarında görünür olması, 2009 ile 2015 yılları arasında tedavüle koyulan demokratikleşme reformlarıyla mümkün olabilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Temmuz 2009’da yürürlüğe konulan “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” ve 2013’te başlatılan “Çözüm/Bariş Süreci” Kürt dili ve kültürünün önündeki çok ciddi engellerin kaldırılması anlamına geliyordu. Bu bağlamda;

- ❖ Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi, geliştirilmesi ve yayını hakkında yapılan değişiklikler neticesinde 1 Ocak 2009’da TRT 6 (Şeş-Kurdî) adıyla tam gün yayın yapan Kürtçe tv kanalı yayına başladı. Mart 2009’da Kürtçe mevlit, Şubat 2011’de Kürtçe hutbe başladı. 2012 yılında www.trtxeber.com adıyla Kürtçe haber sitesi yayına başladı. Türkiye’nin resmi haber sitesi olan Anadolu Ajansı (AA)’nda 1 Eylül 2013 tarihinde Kürtçe yayın başladı. Kürtçe Haberler Servisi, politika, ekonomi, spor, turizm, yaşam, kültür-sanat başlıkları altında Türkiye ve dünyada yaşanan gelişmeleri, Kürtçenin Kurmanca ve Soranca lehçelerinde, fotoğraflı ve görüntülü olarak bölge medyasına servis ediyor.
- ❖ 2009’da başlatılan “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi”nin akabinde Diyarbakır Valiliği Çağrı Merkezi Kürtçe hizmet vermeye başladı. Urfa’da iki ayrı mahkeme, Kürtçe

savunmayı kabul etti. BDP lideri Selahattin Demirtaş TBMM’de grup toplantısında Kürtçe konuştu. Diyarbakır Başsavcılığı, çok dilde yön levhalarıyla ilgili “kovuşturmaya yer olmadığı” kararını verdi. Diyarbakır Sur Belediyesi, ailede her gece bir masal okuması için 365 masallık Kürtçe kitap bastırdı.

- ❖ 2009 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü adıyla bir enstitü açıldı. 2010 yılında mezkûr enstitüye bağlı olarak kurulan Kürt Dili ve Kültürü ana bilim dalında tezli ve tezsiz yüksek lisans programları açıldı. Daha sonra Dicle, Bingöl, Van Yüzüncü Yıl ve Siirt üniversitelerine bağlı Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Kürt Dili ve Kültürü, Kürt Dili ve Edebiyatı ve Zaza Dili ve Edebiyatı adıyla yüksek lisans ve doktora eğitimi veren programlar açıldı. Bingöl Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi’nde Kürt Dili ve Edebiyatı ve Zaza Dili ve Edebiyatı ana bilim dallarında doktora düzeyinde eğitim verilmektedir. Sözü edilen ana bilim dallarında çok sayıda Kurmancî ve Zazaki tez yazıldı. Dicle Üniversitesi’nde tezlerin Kürtçe yazılmasının önündeki engel Ağustos 2021 tarihinde yapılan yönetmelik değişikliğiyle ortadan kaldırıldı.
- ❖ 2010 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi ve Muş Alparslan Üniversitesi Edebiyat/Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde lisans eğitimi veren Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü açıldı. 2012 yılında Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde Zaza Dili ve Edebiyatı bölümü kuruldu. Yine aynı yıl Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümüne bağlı olarak Kürt Dili ve Edebiyatı ana bilim dalı açıldı. 2013 yılında Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümüne bağlı olarak Kürt Dili ve Edebiyatı ile Zaza Dili ve Edebiyatı programı açıldı. Aynı yıl Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölümüne bağlı olarak Kürt Dili ve Edebiyatı ana bilim dalı açıldı. Dicle ve Batman üniversiteleri hariç, sözü edilen diğer üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı ile Zaza Dili ve Edebiyatı bölümleri aktif bir biçimde eğitim-öğretime devam etmektedir. Dicle Üniversitesi ile Batman Üniversitesi’nde lisans düzeyinde Kürtçe eğitim 2021 yılı itibariyle söz konusu değildir.
- ❖ 2012 yılında İlköğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesinde yapılan değişikliklerle seçmeli dersler arasında haftada iki saatlik Yaşayan Diller ve Lehçeler dersi

konuldu. Bu değişlikle Türkiye’de ilk kez öğrenciler 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ana dillerini seçmeli olarak öğrenme imkânına kavuştu. Bu değişlik kapsamında Kürt öğrenciler ilköğretimde Kurmancî ve Zazaki dersleri almaya başladı. İlk yıllarda on binlerce Kürt öğrenci Kurmancî ve Zazaki derslerini seçerken, 2015 yılında çözüm sürecinin sona erdirilmesinden sonra ülkedeki politik havanın da etkisiyle bahse konu dersleri seçen öğrencilerin sayısında hızla bir düşüş yaşandı. Bunda politik atmosferin Kürt ve Kürtçe karşıtlığına bürünmesi, Milli Eğitim Müdürlükleri ve okullardaki bürokratik engeller, Kürtçe öğretmen atamalarının yetersizliği ve öğrenciler ile velilerdeki gelecek [fişlenme] kaygısı, Kurmancî ve Zazaki derslerinin seçilmesinin azalmasında önemli etkiye sahip olmuştur.

- ❖ 2010 yılında Seçim Kanunu’nda yapılan değişlikle seçimlerde Türkçeden başka dil kullanmaya ceza kaldırıldı. 13 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişlik Yapılmasına Dair Kanun ile siyasi partiler ve adaylar tarafından yapılacak her türlü propagandanın, Türkçenin yanı sıra farklı dil ve lehçelerle de yapılabilmesi sağlanmıştır. Bu değişlikle partilerin ve adayların Kürtçe propaganda yapmalarının önündeki engel kaldırıldı.
- ❖ 2010 sonrasında yürürlüğe konulan demokratikleşme reformları çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 2010’da Kürt şair ve ozan Ehmedê Xani’nin “Mem û Zîn” adlı eserini, 2012’de Melayê Cîzîrî’nin “Divan”ını, 2014’te Feqîyê Teyran’ın “Divan”ını, 2015’te de Molla Hüseyin Batêyî’nin “Mewluda Nebî’sini ve 2019’da Pertew Begê Hekkarî’nin “Diwan”ını Kürtçe-Türkçe yayımladı. Bakanlık tarafından basılan Kürtçe eserler, tercüme, Latinize etme, kritik, değerlendirme ve redaksiyon aşamalarından sonra yayımlanıyor. Bunun dışında Türk Dil Kurumu 2014 yılında “Kurdî-Tırkî & Tırkî-Kurdî Ferheng” ismiyle Kürtçeden Türkçeye, Türkçeden Kürtçeye iki dilli bir sözlük yayımladı ve bir yıl sonra 2015’te Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü de “Qur’ana Piroz” adıyla Kürtçe meal yayımladı.
- ❖ Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Destekleme Kurulu Kürtçenin yoğun kullanıldığı Annemin Şarkısı ve İki Dil Bir Bavul isimli filmlere maddi destek sağladı. Ayrıca Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü 2013 yılından itibaren Kürtçe edebiyatın önemli

eserlerini Kürtçe sahnelemeye başladı.

- ❖ TRT ve Diyarbakır Valiliği'nin ortak çalışmasıyla 2012 yılında Kürtçe bir albüm hazırlandı. "İl İl Türkülerimiz Diyarbakır- 2" adıyla Kürtçe hazırlanan albümde ünlü Kürt dengbêjler Mihemed Arîf Cizrawî, Ayşe Şan, Hesên Cizrawî ve Aram Tigran'ın söylediği on dokuz Kürtçe kilam/stran yer alıyor. Ayrıca albümde, Suriyeli Kürt şair Seydayê Tirej'in şiiri olan ve halen Avrupa'da yaşayan Kürt sanatçı Şivan Perwer'in besteleyip okuduğu 'Ey Bîlbîlê Dîlşad-Ey Mesut Bûlbûl' stranı da bulunuyor.
- ❖ TBMM'nin 2011 yılında 24. Dönem milletvekillerini tanıtmak için hazırladığı TBMM Albümünde milletvekillerinin bildiği diller arasında ilk kez Kürtçeye [Kurmancî ve Zazakî] yer verildi.
- ❖ "Çözüm Süreci"nde yapılan demokratikleşme reformlarıyla Türkiye'de ilk kez kamu hizmetlerinden yararlanmada bazı kamu kuruluşlarında Kürtçe tercüman istihdam edildi. İlave olarak, bazı valilikler tarafından kamu kurumlarının hizmet kalitesini artırmak için kurulan çağrı merkezlerinde Kürtçe personel de istihdam edildi.
- ❖ 21 Temmuz 2012 ve 8 Ekim 2013 tarihlerinde "Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddelerinde yapılan değişiklikle ilk ve ortaokullarda and okunması uygulamasına son verildi.
- ❖ Ocak 2013'te ilgili mevzuatta yapılan değişiklikle sanığın savunmasını "kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilme imkânı" getirilmiştir. Bu değişiklikle Kürtçe anadilde savunmanın önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır.
- ❖ 13 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile köy isimlerinin re'sen değiştirilmesine yol açan hüküm kaldırılarak köylere eski isimlerinin verilmesinin önündeki engel ortadan kaldırıldı. Bu kanuna binaen Kürt coğrafyasındaki bazı köy isimleri Kurmancî ve Zazakî orijinal isimleriyle değiştirildi. Aynı kanunla siyasi partilerin kapatılması zorlaştırıldı.
- ❖ 13 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Türkiye'de vatandaşların günlük hayatlarında kullanılan farklı dil ve lehçelerle eğitim ve öğretim yapmak amacıyla, özel öğretim kurumlarının açılması mümkün

kılındı. Bu değişiklikle Kürtçe eğitim-öğretim yapan özel okulların açılmasının önündeki engel ve yasaklar kaldırıldı.

- ❖ 13 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Türkçe alfabede bulunmayan W, Q, X harflerinin kullanımının önündeki engel ve yasaklar kaldırıldı. Bu değişiklikle Kürtçe şahıs isimleri ve yer isimleri başta olmak üzere diğer tüm alanlarda Kürtçe harflerin kullanılması serbest oldu.

23. Türkiye’de 2001-2015 yılları arasında yaşanan tüm bu görece demokratikleşme reformlarıyla Kürt dili ve kültürü ciddi manada görünür oldu ve buna bağlı olarak dilde ve kültürde ciddi gelişmeler yaşandı. Ancak 2015’te “Çözüm Süreci”nin sona erdirilmesi ve akabinde 15 Temmuz 2016 darbesinin yaşanmasıyla birlikte devlet, hızlı bir biçimde eski milliyetçi, merkezîyetçi ve asimilasyonist kodlarına dönüş yaptı. Bu sert dönüş, Kürt dili ve kültürü ile ilgili çok sayıda kazanımın yeniden yasak, inkâr ve cezayla karşılanması anlamına geliyordu. 2015’ten bugüne devletin otoriter bir pozisyon benimsemesi, Kürtçenin basında, medyada, matbuatta, müzikte, tiyatrodaki, akademide, okullarda, gündelik hayatta ve kamusal alanda yeniden kriminalize edilmesini beraberinde getirdi. Pek tabii olarak bu da, Kürtçenin yeniden ev içine hapsedilmesi demekti. Ancak radyo, televizyon, gazete ve bilhassa internet gibi kitle iletişim araçlarının mevcudiyetinin Kürtçenin her daim görünür olmasına imkân tanıdığını da not etmek gerekiyor. 2015 sonrasında devletin Kürt dili ve kültürüne yaklaşımını aşağıdaki örnek olaylar dolayımında özetlemek mümkündür:

- Devletin 2015 sonrasında yeniden otoriter ve milliyetçi bir paradigma benimsemesiyle birlikte Kürt Dili ve Edebiyatı ile Zaza Dili ve Edebiyatı bölümlerine olan ilgiyi de gözle görülür oranda azalttı. İlave olarak, mezkûr bölüm mezunlarının 2015 sonrasında öğretmenlik mesleğine neredeyse hiç atanmaması (yılda 1-3 kişi atanmakta); gardiyanlık ve polislik başta olmak üzere diğer meslek başvurularında doğrudan elenmeleri, söz konusu bölümlere olan ilginin azalmasında önemli oranda etkili olmuştur. Açıkçası, Kürt Dili ve Edebiyatı ile Zaza Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olan öğrencilerin her türlü resmi/özel kurum ve kuruluşlarda istihdam edilmeleri fiili olarak engellenmiştir. Bu da Kürtçe bölümlerin etkisizleştirilmeye ve işlevsizleştirilmeye çalışıldığını açıkça gözler önüne sermektedir. Tüm bunlar,

bazı üniversitelerde okutulan seçmeli Kürtçe dersinin müfredattan çıkarılmasıyla ve öğrencilerin Kürtçe dersinin seçmemesiyle sonuçlanmıştır.

- Devletin yeniden fabrika ayarlarına dönerek otoriter ve milliyetçi politika ve pratikler tedavüle koyması ilköğretimdeki seçmeli Kurmancî ve Zazakî derslerine olan yoğun ilgiyi de minimize etti. Milli Eğitim Müdürlükleri ve okul idarelerinin seçmeli dersleri açmada ayak dirmeleri, Kurmancî ve Zazakî öğretmen atamalarının yetersizliği, okul idarelerinin öğrenci ve velileri seçmeli din derslerine yönlendirmeleri ve ailelerin fişlenme korkusu, seçmeli Kurmancî ve Zazakî derslerin tercih edilmemesinde önemli rol oynamaktadır.
- 2021 yılında Kürt Dil ve Kültür Ağı ile Kürt Uluslararası Yazarlar Birliği (Kürt PEN)'nin ortaklaşa hazırladığı rapora göre; son dört yılda Kürt yayınevlerine ait 31'i Kürtçe olmak üzere, 109 kitap yasaklandı. Bu süreçte bazı Kürt yayınevleri para cezasına, bazı yazarlar ise hapis cezasına çarptırıldı.
- Çözüm sürecinde serbest olan Kürtçe vaaz ve hutbe, 2015 sonrasında yeniden çeşitli baskı ve yasalara maruz bırakıldı. Bu yasakların ve baskıların en somut örneği, 2015-2021 arasında çok sayıda mele ve seydanın Kürtçe vaaz ve hutbe vermelerinden dolayı gözaltına alınmaları ve tutuklanmalarıdır.
- 15 Temmuz darbesinin hemen akabinde 21 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen ve 19 Temmuz 2018 tarihinde sona erdirilen Olağan Üstü Hal (OHAL) döneminde Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile Kürt çalışmaları yapan çok sayıda akademisyen ile Kürtçe kurs veren çok sayıda öğretmen görevlerinden ihraç edildi. Kürt çalışmaları yapan bazı akademisyenlerin de sözleşmeleri yenilenmedi veyahut mobbingden dolayı istifa etmek zorunda bırakıldı.
- 21 Temmuz 2016'da ilan edilen ve iki yıl süre OHAL döneminde Kürt coğrafyasında onlarca Kürt belediyesine kayyum atandı. Kürt belediyelerine atanan kayyumlar, başta Kürt dili, kültürü ve edebiyatı olmak üzere Kürtlüğe ait neredeyse tüm mirası kriminalize ederek ortadan kaldırma teşebbünde bulundular. Bunun neticesinde Kürtçe eğitim veren okullar, kreşler ve kurslar kapatıldı. Kürt belediyelerine kayyum atanmasının ardından Kürtçe ile ilgili çalışmalar yapan kurumların tamamı kapatıldı. Bu bağlamda belediyelerin Kürtçe internet siteleri, Kürtçe tabelalar ve Kürtçe eğitim destek evleri kapatıldı.

Kürtçe sokak, meydan, cadde isimleri kaldırıldı, yasaklandı. Belediyelerin açtığı kitap fuarları Kürtçe yer yer verilmeden gerçekleştirilmeye başlandı. İlave olarak, hem Kürt coğrafyasında, hem de Türkiye metropollerinde Kürt dili, kültürü ve edebiyatı ile ilgili faaliyet sürdüren çok sayıda vakıf, dernek, STK, enstitü, radyo, televizyon, gazete, internet sitesi kapatıldı. Kürt dili, kültürü ve edebiyatı ile ilgili çalışmalar yapan İstanbul Kürt Enstitüsü ve Kurdî-Der gibi kuruluşlar bir kararnameyle kapatıldı. Kitap fuarlarında Kürt yayınevlerine stant verilmedi ve Kürtçe yayınların sergilenmesi geniş ölçekte engellendi. Sözü edilen yasak ve baskılar, kurumsal Kürt çalışmalarını büyük oranda kesintiye uğrattı.

- Dicle Üniversitesi 4 Haziran 2017 tarihinde “Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği” başlıklı yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle üniversite bünyesinde Kürtçe tez yazımı engellenmiştir. Yönetmeliğin ilgili maddesinin kamuoyunda ve basında ciddi eleştiriler alması sonrasında Dicle Üniversitesi 09.08.2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan ‘Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’ başlığıyla yayımlanan karara göre Dicle Üniversitesi’nde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümlerinde tezler Kürtçe yazılabilecek. Yönetmeliğe “[a]çılacak derslerin öğretim dili, programın dili veya o programla ilgili olan başka bir dil ve lehçe olabilir” ibaresi eklenirken, “[t]ezin yazım dili takip ettiği programın öğretim dilidir. Ancak farklı dil ve lehçede ders verilen programlarda tez, ilgili dil veya lehçede yazılabilir” ifadelerine yer verildi.
- 2015 sonrasında başta bakanlıklar olmak üzere çok sayıda devlet kurumunun çalışmalarında Kürtçeye yer vermedikleri müşahede edilmektedir. Bu konuda ilk akla gelenler, Sağlık Bakanlığı’na bağlı ‘Uluslararası Hasta Destek Birimi ve Çağrı Merkezi ile Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Kadın Acil Destek (KADES) uygulamalarında birçok dilde hizmet verip Kürtçeye yer verilmemesidir. Bu durum, birçok özel kurum ve kuruluşta da karşımıza çıkmaktadır. Mesela, Türkiye’deki birçok televizyon kanalında Kürtçe sansürlenmekte ve Kürtçe konuşanlar programdan atılmaktadır.
- Batman Belediyesi kayyumu, şehir içindeki yaya geçitlerinde bulunan iki dilli

(Türkçe-Kürtçe) ikonlarında Kürtçeye yer vermedi, Türkçe olarak yeniledi. Kürt belediyelerine atanan kayyumlar, Kürt coğrafyasındaki çok sayıda cadde, park, sokak, mahalle, meydan, park, kütüphane ve kültür merkezlerinin Kürtçe isimlerini Türkçeleştirdi. Kayyumlar, bölgede birçok yere ismi verilen Kürt âlim, bilim insanı, yazar, sanatçı, müzisyen ve edebiyatçının ismini kaldırdı. Mesela Silopi kayyumu, Silopi'de yer alan Laleş Kültür ve Sanat Merkezi'ni TÜGVA'ya devretti. TÜGVA, ilk olarak merkezin ismini değiştirdi ve merkezde bulunan Ehmedê Xanî, Cegerxwîn, Meryem Xan ve Ayşe Şan'a ait portreleri kaldırdı. Örnekleri çoğaltmak mümkündür elbette.

- Sonuç olarak, 2000'li yıllarda AB uyum süreci çerçevesinde Kürtçe ile ilgili göz ardı edilemez ölçüde önemli kazanımlar elde edildiyse de, 2015'ten sonra devletin yeniden fabrika ayarlarına dönüp, otoriter, milliyetçi ve asimilasyonist bir pozisyon takınması, Kürtçenin yeniden kriminalize edilmesiyle sonuçlanmıştır. Tam bir asırlık tecrübe, Kürtçenin anayasa ve yasalarca güvence altına alınmadığı müddetçe, kaybolma, kriminalize edilme, ötekileştirme, tanınmama ve normalleşememe gerçeğiyle her daim karşı karşıya olduğunu somut bir biçimde göstermektedir.